

OBRAZOVNI
POTENCIJALI
KAO FAKTOR RAZVOJA

Okrugli sto
Udruženja Fulbrajtovih stipendista Jugoslavije

Beograd
1994.

Zbog nekih obaveza, nisam bio u mogućnosti da skupu prisustvujem od samog početka. Izvinjavam se učesnicima čija izlaganja nisam slušao.

Obrazovanje kao faktor društvenog razvoja je veoma kompleksna materija, kojoj je moguće pristupiti sa različitih aspekata, kao što su, recimo, makro i mikro aspekt, kako bi to rekli ekonomisti, ili, metodološki posmatrano – "inter" i "trans" disciplinarno. Iako sam u više navrata i ranije učestvovao na skupovima koji su se bavili sličnom problematikom, ovom prilikom, od ponuđenih tema za raspravu, osvrnuo bih se posebno na dve: "strategija razvoja obrazovanja u Srbiji" i "dileme univerzitetskog obrazovanja".

U odnosu na strategiju obrazovanog razvoja očigledno je da ima veoma mnogo krupnih i nerešenih pitanja. Međutim, jedno se pitanje ipak javlja kao prethodno: "da li uopšte postoji strategija razvoja obrazovanja u Srbiji". Zbog toga je neophodno dijagnostički utvrditi tzv. nultu tačku, tj. tačku odakle se polazi i pravac u kojem će se ići. U izvesnom smislu obrazovanje u Srbiji se već nalazi na nultoj poziciji, jer obrazovne institucije – od srednjoškolske nastave do univerzitetskih programa – u velikoj meri nisu u stanju da ispune svoje osnovne socijalne funkcije, kao što su, recimo, povećanje znanja i osposobljavanje za društvenu komunikaciju.

Sa druge strane, spontano dolazi do opstanka društvenih institucija tako što ih drže oni koji su lično angažovani u njihovom održavanju (kao što su, recimo, pojedini profesori ili pojedina udruženja ili organizacije).¹

Obrazovni potencijal kao faktor razvoja, posmatran u kontekstu strategije obrazovnog razvoja traži i određeno preciziranje. U tom kontekstu, znanje treba posmatrati kao "proizvodnu snagu", kao što su to nekada izražavale floskule poput "lokomotiva razvoja". Kao proizvodni resurs, znanje je danas ne samo najmoćniji, već i najskuplji resurs. Sa stanovišta strategije društvenog razvoja, samo ono

□ Kada je već situacija takva kakva je, možda se može iskoristiti prilika i pružiti podrška ovim procesima kako bi se postigla koordinacija na nivou globalnog društva (jer su državne institucije, na primer ministarstvo prosvete, potpuno zakazale).

znanje kojim raspolažu društveno i realno verifikovani eksperti je od relevantnosti. U ovom kontekstu posmatrano, obrazovni potencijal i obrazovni resurs su, zapravo, faktori koji proizvode znanje, a znanje je onaj faktor koji generiše razvoj.²

Uključivanje obrazovanja u strategiju razvoja podrazumeva ne samo utvrđivanja polazne ("nulte") tačke, već i utvrđivanje referentnih punktova u vremenu na osnovu kojih se može verifikovati postignuti efekat, odnosno konstatovati stepen i uzrok odstupanja od njega. Kako stvari sada stoje, čini se da bi rezultati snimanja sadašnjeg stanja bili veoma zanimljivi, a možda i poražavajući.³

Metodološki postavljeno, obrazovanje kao faktor razvoja može dati efekte, i to veoma dobre, samo ukoliko su ispunjene sledeće tri pretpostavke:

Prvo – kao prethodno pitanje mora se utvrditi da je opšta strategija društvenog razvoja, upravo "društveni razvoj";

Drugo – utvrđena strategija razvoja mora počivati na znanju kao osnovnom faktoru razvoja, i

Treće – obrazovanje se kao generator i kreator znanja mora aktivirati kao faktor razvoja.

Dakle, imajući u vidu što sam rekao, moja je sugestija da se kao pitanje za raspravu na nekom narednom skupu ove vrste, postavi pitanje "strategije razvoja". Ne bi bilo loše da se ova pitanja postave i nadležnim ministarstvima i drugim državnim i para-državnim institucijama (npr. akademiji nauka).

Druga tema o kojoj sam želeo nešto ovom prilikom da kažem odnosi se na univerzitetsko obrazovanje. Imao sam prilike da nešto o ovoj temi čujem u nekim uvodnim izlaganjima i u okviru diskusije. Na izvestan način, situacija je i ovde slična kao i u vezi sa strategijom

-
- Kada smo kod razvoja, usput napominjem, da nisam siguran da je kategorija "razvoj" u našem vrednosnom političkom sistemu određena na adekvatan način. Pogotovo se obrazovanje ne posmatra sa stanovišta razvoja i u jednom dinamičkom kontekstu. Ovim stavom se može objasniti navodni paradoks da se sadašnja vlast verbalno zalaže za razvoj obrazovanja, dok je istovremeno potpuno irelevantno šta se u ovoj oblasti zaista događa u svetu i Evropi.
 - Jedan kolega iz moje matične kuće – Pravnog fakulteta – cinično tvrdi da najmanje 30% profesora ovog Fakulteta ne bi položilo ispit iz sopstvenog predmeta. Što se mene lično tiče ja sam u svako doba spreman da polažem ispit iz svog predmeta, kao i da ga nanovo polažem svake dve-tri godine.

razvoja. Naime, postavlja se jedno prethodno pitanje koje glasi "šta je svrha univerzitetskog obrazovanja kod nas danas". Moj je utisak da smo još uvek "robovi starih navika" i da univerzitet posmatramo kao tzv. hram nauke, umesto da ga posmatramo kao "preduzeće za proizvodnju intelektualnih proizvoda". Posmatrati univerzitete kao hramove je ideološka predrasuda koju treba što pre raskrinkati, da upotrebim jedan grubiji izraz.

U tom kontekstu, želim samo da spomenem nešto što nam mami uzdahe i aktivira maštu, a čemu je u određenoj meri doprineo Fulbrajto program. To je tzv. težnja ka izvrsnosti (Quest for Excellence), koja je veoma prisutna na univerzitetima u razvijenim zemljama, posebno SAD. Moje je duboko ubeđenje da i mi raspolažemo odgovarajućim ljudskim i institucionalnim resursima da postignemo izvrsnost makar u nekom organičenom obimu i u našim uslovima. Naravno, za to su potrebni i dobra volja i organizaciono restrukturiranje. Mislim da ovo nisu samo puke želje, jer ukoliko uzmemo istoriju kao svoju učiteljicu, videćemo da je doba prosvetiteljstva u Srbiji došlo za vreme najveće turske represije. Ko zna možda će i doba izvrsnosti u Srbiji doći u vreme kada se najmanje u to nadamo.

Imajući ovo u vidu, sklon sam ideji da treba napraviti neku vrstu "fact-finding" komisije, tj. odbora koji bi utvrdio pravo stanje stvari u oblasti obrazovanja u Srbiji, i to ne samo na osnovu statističkih izveštaja, već i na osnovnu neospornog uvida i analiza. Rezultati rada ovog tela bili bi osnova za srednjoročni projekt koji bi imao najmanje dve faze:

a) Tranzitorij, tj. period prevođenja sadašnjeg stanja u "nultu poziciju razvoja" (npr. kako efikasno zaustaviti "odliv mozgova"), i

b) Selekcije optimalnog razvojnog modela na osnovu analitičke projekcije i uporednog istraživanja obrazovnih sistema pojedinih zemalja (npr. Japan, Francuska, Turska, Mađarska, Poljska, SAD i sl.).

Konačno, rezultati projekta poslužili bi da kao osnova za zakonodavstvo i obrazovnu politiku o kojoj bi se prethodno postigao politički sporazum svih parlamentarnih stranaka i drugih relevantnih socijalnih institucija (udruženja pedagoga i profesora, organizacije studenata, sindikata prosvetnih radnika i dr.). Donošenje novog zakonodavstva u oblasti obrazovanja bila bi prilika da se i kod nas uvede jedan "nov" sistem važenja zakona po principu "zalazećeg sunca" (sunset laws), tj. zakoni se donose sa tačno određenim rokom trajanja, i nakon isteka tog roka automatski prestaju da važe. Međutim, ukoliko se pokažu kao dobri, oni se mogu ponovo osnažiti.